

Miloš Mikeln

Slovenija ni razvita družba

Za Slovenijo Slovenci sami mislimo, da je razvita družba. Ali je res?

Res se je Slovenija v desetletju od 1980 do 1990 naglo razvijala v smeri sodobne evropske demokracije, hkrati s sprva počasnim, naposled pa naglim razpadanjem 'socialističnega' reda, ki je propadel bolj zato, ker ni bil kos modernemu razvoju Evrope, kot po načrtih teh ali onih skupin in posameznikov, oblastnih in opozicijskih. Kratek oris razvoja teh usodnih let to potrjuje.

Leta 1980 je umrl Josip Broz – Tito. Leta 1982 je po dveletnih zapletih začela izhajati Nova revija. Jeseni 1983 sta se Ciril Zlobec in Janez Menart javno uprla tako imenovanim skupnim jedrom, poenotenju izobraževanja v Jugoslaviji. Januarja 1985 je Društvo pisateljev organiziralo izredno odmevno javno tribuno *Slovenski narod in slovenska kultura* v Cankarjevem domu, kjer je Menart rekel, "ni nikjer napisa, kje se začne moja domovina Slovenija". Na kongresu Zveze pisateljev Jugoslavije aprila 1985 smo slovenski delegati brali svoje referate slovensko in dobili v odgovor žvižge in odhajanje srbskih pisateljev iz dvorane.

Aprila 1986 je vodstvo slovenske Zveze komunistov prevzela reformistična struja pod vodstvom Milana Kučana. Marca 1987 je bila nova pisateljska tribuna v Cankarjevem domu, s katero "se je začela oblikovati ustavna alternativa, ki je združevala razna društva in organizacije." (Božo Repe, *Slovenci in razpad Jugoslavije*, 2002). Aprila 1988 je Kučan na konferenci ZKS rekel: "Spremembe, zelo radikalne, so več kot nujne. V takšnem socializmu, ki je lastna negacija, negacija svojih temeljnih vrednot in razvojnih možnosti, ljudje ne bodo hoteli živeti."

Mesec dni pred tem je izšla 57. številka Nove revije s "prispevki za slovenski nacionalni program". Februarja 1988 je Društvo pisateljev ustanovilo komisijo za pripravo nove slovenske ustave, tako imenovane pisateljske ustave. Maja 1988 je bila ustanovljena Slovenska kmečka

zveza. 31. maja so bili aretirani Janez Janša in tovariši, nastal je odbor za varstvo človekovih pravic. Novembra 1988 je Dimitrij Rupel na novem zboru kulturnih delavcev predložil ustanovitev Zveze razumnikov, kot jo je tedaj imenoval, poznejšo Demokratično zvezo, ustanovljeno potem januarja 1989, v bistvu prvo opozicijsko politično stranko po drugi svetovni vojni.

Februarja 1989 so v Cankarjevem domu proti uvedbi izrednih razmer na Kosovu prvič skupaj nastopile uradne in opozicijske organizacije. 8. maja je na velikem zborovanju na Kongresnem trgu Tone Pavček prebral *Majniško deklaracijo*, ki jo je pripravila opozicija: "Prvič, da hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda; drugič, kot suverena država bomo samostojno odločali o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope; tretjič, glede na zgodovinska prizadevanja slovenskega naroda za politično samostojnost je slovenska država lahko utemeljena le na spoštovanju človekovih pravic in svoboščin, demokraciji, ki vključuje politični pluralizem, družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s človeškimi zmožnostmi državljanov Slovenije." Junija 1989 je SZDL objavila bolj gostobesedno *Temeljno listino z enakimi zahtevami o suverenosti slovenskega naroda, človekovih pravicah in državljanskih svoboščinah, svobodnem združevanju, političnem pluralizmu in demokratičnih volitvah*. Listino je podpisalo 420.000 volivcev. SZDL je še govorila o "Jugoslaviji, v kateri bo zagotovljena suverenost ter trajna in neodtujljiva pravica do samoodločbe narodov", kakor je pač tudi *majniška deklaracija* leta 1917 govorila o "neodvisnem državnem telesu pod žezlom habsburško-lotarinške dinastije", pač davek legalni oblasti.

27. septembra 1989 je slovenska skupščina sprejela ustavne amandmaje, ki so okrepili suverenost republike in črtali vodilno vlogo Zveze komunistov, s čimer je bil omogočen formalni nastanek drugih strank. 27. decembra je sprejela zakonodajo o svobodnih volitvah. 23. decembra je bil plebiscit o osamosvojitvi Slovenije, za samostojnost je glasovalo 88,2 % vseh volivcev. Volitve so bile 8. in 22. aprila 1990, zmagala je opozicijska koalicija Demos. 17. maja se je zbrala nova skupščina in izvolila novo vlado.

Vlada se je skrivoma pripravljala na srbski napad, ki se je začel 26. junija 1991, dan po proslavi ob razglasitvi samostojnosti Slovenije, končal pa v glavnem 4. julija, ko so se enote jugoslovanske armade umaknile v vojašnice. Čeprav je Slovenija na zahtevo Evropske unije za tri mesece "zamrznila" svojo osamosvojitve, so se 26. oktobra iz Slovenije umaknili zadnji jugoslovanski vojaki. 23. decembra 1991 je Nemčija priznala

neodvisnost Slovenije in Hrvaške, 15. januarja 1992 so ji sledile članice Evropske unije. Slovenija je bila 22. maja 1992 sprejeta v Organizacijo združenih narodov kot 176. polnopravna članica. Medtem so se končali najhujši boji na Hrvaškem, srbska armada se je umaknila od ondod, aprila 1992 pa se je začela krvava triletna vojna v Bosni in Hercegovini, kjer je bilo ubitih okoli 230.000 ljudi in jih je več kot dva milijona zbežalo z domov, dokler ni *Daytonski sporazum* novembra 1995 omogočil negotovega in še vedno krivičnega miru v južnih ostankih nekdanje Jugoslavije.

Res presenetljivo nagla je bila demokratična preobrazba Slovenije, zlasti med letoma 1985 in 1991, in pravi čudež lahkotnosti, s katero je izšla iz Jugoslavije in postala samostojna. Zakaj?

Ko so leta 1986 v stari državi prevladali Kučanovi reformisti, so se podali na negotovo pot demokratizacije, "v takem socializmu, ki je lastna negacija, ljudje ne bodo hoteli živeti". Obenem pa tedanja opozicija, predvsem tista, zbrana okrog Nove revije in tedanjega kultnega tednika Mladine, ki je bila od vsega začetka naravnana na demokratizacijo, ni zajadrala v nacionalizem, kar se je zgodilo v drugih jugoslovanskih republikah, predvsem v Srbiji in na Hrvaškem, kjer so morali to potlej krvavo plačati. Prav lahko bi po hrvaškem in srbskem zgledu razvila nacionalistične zastave in s tem onemogočila ali vsaj kompromitirala proces demokratizacije, vendar ni. Tako se je Slovenija brez nacionalističnih izpadov naglo po dveh tirih, po uradnem oblastnem in opozicijskem, podala v isto smer: zahodnjaška parlamentarna demokracija. Pri tem je opozicija izrecno poudarjala tudi samostojnost Slovenije, oblastna struktura pa je, ujeta vase in v svoj državni okvir, poskušala še preurediti Jugoslavijo v konfederacijo ali kaj podobnega. Šele z decembrskim plebiscitom 1989, "88,2 % volivcev", ki ga je bila prva predlagala Socialistična stranka oziroma prenovljena SDZL že 4. oktobra, Demos pa je tedaj pobudo odklonil, da bi jo pozneje novembra v Poljčah prevzel kot svojo odločitev, so se tudi zadnji ostanki prejšnjega esteblišmenta odločili za samostojno državo Slovenijo.

Torej, po dveh tirih, ločeno, na enem oblast, na drugem opozicija, ampak v isto smer, v demokratizacijo.

To je skrivnost nagle in v primerjavi z drugimi narodi na Vzhodu ter še posebej na Balkanu kar nekako lahkotne, prelahkotne poti Slovenije v demokracijo in samostojnost.

Ali so se naši politiki te lahkotnosti navadili in še vedno zaupajo vanjo ali kaj, vsekakor se s prav nespodobno lahkotnostjo zdaj igrajo v parlamentu, strankah in lobijih, ki si iščejo moč in denar. Razni Pukšiči, Jerovski, Soki,

Tanki, Ruparji in druga podeželska gospoda možujejo, kar jim kak hip z jezika pade, da ne govorimo o kakem Jelinčiču in podobnih. Ko človek zdaj ta čas, po petnajstih letih, pogleda v slovenski parlament, se prime za glavo: je to tista, taista Slovenija iz usodnega leta 1989?

Petnajst let je malo – ali pa tudi veliko. Vsa kraljevina Jugoslavija je trajala ne dosti dalj, dvaindvajset let, skoraj tri četrtine smo je že dosegli. Pa so v tem času imeli najprej parlament, potem streljanje v parlamentu junija leta 1928, ko je bil ubit hrvaški voditelj Radić in še dvojica poslancev, imeli so kraljevo diktaturo, uboj kralja leta 1934, še eno streljanje v skupščini februarja 1936, ko je Jevtičev poslanec Damjan Arnautović streljal na predsednika vlade Milana Stojadinovića in k sreči ni nikogar zadel, to je malo znano, nazadnje pa so pristopili k fašističnima Nemčiji in Italiji. Burno, skoraj nenehno na robu razpada države, ki se mu naposled ni bilo mogoče izogniti.

Zdaj o razpadu države ni govora.

Imamo pa zato globok razkol, ki je ustavil naš razvoj, preden je mlada država Slovenija postala razvita družba.

Ponovimo vprašanje z začetka: ali je Slovenija danes res razvita družba?

Če bi bila, se politiki, ki se javno osramotijo, ne bi mogli še naprej mirno pojavljati v javnosti, kot da se ni nič zgodilo. V Nemčiji je politik, ki se je preveč gnal za sumljivo nagrabljenim denarjem, skočil iz letala, izkušen padalec, ampak ni potegnil vrvice, ki bi mu padalo odprla, namenoma je ni potegnil, in na njegovem pogrebu ni bilo slavnostnih govorov. V Veliki Britaniji je politik, ki je kdaj pa kdaj rad obiskal hiše prodajalk ljubezni, brž izginil v anonimnosti. V Združenih državah je bilo dovolj, da se predsednik malo zlaže, niti ne prehudo, pa je moral neslavno odstopiti oziroma so ga mediji odstopili. Tako je v razvitih demokratičnih družbah.

Pri nas lahko poslanec v parlamentu gromoglasno in ob splošnem smehu svojih strankarskih kolegov razpravlja o mednožjih svojih kolegic poslank, pa njegovi stranki ne pride na misel, da bi mu predlagala, naj odstopi. Drugi sme ustanoviti novo fakulteto za svoj račun, pa ostane cenjen predsednik univerzitetnega sveta in še kakega zbora za republiko, ni se umazal, nasprotno, glejte ga, tiča, kako se znajde, škoda, da še mi ne znamo tako.

Če bi bila Slovenija razvita demokratična družba, Rimskokatoliški cerkvi ne bi niti na misel padlo, da si ponovno pridobi desettisoče hektarjev gozdov, ki jih je nekoč v prejšnjih državah, cesarstvu ali kraljevini ali kako že dobro prodala, jih dobila od kraljeve vlade spet podarjene, nato nacionalizirane, a jih hoče še enkrat nazaj, in jih tudi dobi. Cerkvi oziroma nekemu lokalnemu župniku ne bi v sanjah prišlo na misel, da bi

za svojo župnijsko lastnino zahteval najlepši kraj v Sloveniji, Blejski otok, na stotisočih plakatov po vsem svetu občudovan, simbol slovenstva, ki naj bo poslej zasebna lastnina tamkajšnje župnije, kot se trudita doseči tisti župnik in njegov advokat, brez dvoma s podporo nadškofije, ker če te podpore ne bi bilo, bi župniku že davno rekli: ne nori, to vendar ne gre, vsa Slovenija se bo zgražala nad nami.

Če bi bila Slovenija razvita demokratična družba, se Cerkev ne bi oglašala s povsem političnimi vzorci in zgledi, temveč bi se ukvarjala z vero, upanjem, sočutjem in duhovnostjo. Ne bi, recimo, javno svetovala svojim župljanom, naj na referendumu o RTV glasujejo za vladni predlog, nakar gredo mamice na Ptuj in v podobnih krajih po maši še volit in dosežejo ravno tisti dodatni odstotek, s katerim je vlada za las zmagala. Če bi bila Slovenija razvita družba, se cerkveni forumi ne bi s posebnim razglasom v časopisih glasno opredeljevali za vladno politiko, češ da "so ukrepi za povečanje gospodarske uspešnosti in učinkovitosti nujni", temveč bi se držali uglajene distance do vlade, vsakokratne. Če se na prihodnjih volitvah kaj spremeni, bodo škofje spet podpirali vlado ali pa bodo mogoče razglasili, da ta druga vlada ni dobra in naj jo kristjani ignorirajo?

Če bi bila Slovenija razvita demokratična družba, vsakokratna vlada in njeno obširno priskledništvo ne bi na novo preurejala slovenske zgodovine, zlasti novejših dob. Prejšnja socialistična oblast je "hrupno proslavljala vsak predvojni ilegalni sestanek v kaki savinjski zidanici", kot sem že davno nekoč napisal. Sedanja Janševa vlada v tem v ničemer ne zaostaja. Prazniki se množijo, vedno več jih je, in na vedno več proslavah občinstvo sliši, kako je bilo pred zadnjimi volitvami vse zmotno, kako pa je zdaj vse prav urejeno. In kako šele zdaj prihaja prava resnica na dan: domobranci, ki so prisegli Hitlerju na ljubljanskem stadionu kar dvakrat, da bi bolj držalo, so bili v resnici borci za svobodo, partizani pa roparji in morilci. Žal, zahodni zavezniki partizanov, Angleži in Američani, tega niso o pravem času spregledali. Tako na kratko in v bistvu. Vse drugo je okraševanje za take in drugačne praznike, bistvo je tu, v junaškem domobranstvu.

Razvita demokratična družba je sposobna odmerjeno raziskovati svojo bližnjo zgodovino, pogledjmo primer Nemčije, deloma Češke, seveda starih zahodnih demokracij, Britanije, Francije, Nizozemske itn., kajpada niso za zgled Hrvaška, Poljska, Srbija, in to so naporene, zapletene reči. V Sloveniji se te zadeve lahkotneje uredijo: nove ljudi, 'naše', na prava mesta, pa je konec s slavljenjem narodnoosvobodilnega boja, ki so ga tako ali tako bili vsi siti že v prejšnjem režimu. Samo zamenjati predznake, najpreprosteje rečeno, pa so zadeve v redu, odslej je domobranec borec

za svobodo, partizan pa terorist, pika. Dovolj glasno in vztrajno vtepanje nove resnice v glave, zlasti mladim, mora pustiti sledove, glejte, kako jih je prejšnji komunistični režim znal pretentati, pa jih mi ne bi mogli? In tako se ostareli domobranci, ki se ob pravem času niso znali boriti na pravi strani za slovensko lepšo prihodnost, zdaj borijo za svojo lastno lepšo preteklost, to pa z vsemi sredstvi, tudi s ponarejanjem dejstev z debelimi knjigami.

Vsaj v treh pogledih, politična nehigiena, pogoltnost Cerkve po političnem vplivu in materialnih dobrinah ter preurejanje in ponarejanje zgodovine z vladno oporo, vsaj v teh treh pogledih Slovenija ni razvita demokratična družba.

Nasprotno: Slovenija je v vzratni prestavi. Ne gremo naprej, temveč nazaj.

Kaj nam ostane? Povedati, kar vemo in kar mislimo. Upajmo, da to še moremo. Če hočejo, recimo, časopis, ki je dosegel evropsko raven, še nikoli nismo imeli tako dobrega osrednjega dnevnika, zdaj prevrniti z nevtralne sredine na desno ali pa ga, če to ne bi šlo, razkopati in pokopati, je hudo. Mogoče jim pa ne uspe in bomo tudi vanj še lahko pisali, kar bomo hoteli, vsi, ne samo eni, o vsem, kar vidimo, zaznamo, izmerimo, ko z raznimi glasovi, z vseh plati, z leve in z desne, in kakor kdo hoče, merimo Sloveniji žilo in utrip, kot nam je dano po zaslugi znamenitih let 1985–1991.